

Ostrowska, Teresa

"Obraz osiemnastowiecznej medycyny europejskiej w korespondencji rodziny Mozartów", Joanna Nieznanowska, Warszawa 2004 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 50/3-4, 286-288

2005

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

obniżają wartości merytorycznej monografii i wynikają zapewne z faktu, że Autor był już zmęczony swoją rozprawą. Trudno się temu dziwić!

Zenobiusz M. Bednarski, z zawodu ftizjatra, ma duże doświadczenie jako autor i jako redaktor. Ogłosił już ponad 200 publikacji. Píše prace z ftizjatrii i historii medycyny (dzieje Uniwersytetu Dorpackiego), ogłasza bibliografie i słowniki biograficzne dotyczące lekarzy Warmii i Mazur po II wojnie światowej, redaguje medyczne wydawnictwa Warmii i Mazur.

Okładka kartonowa książki zawiera wizerunek głównego budynku Uniwersytetu Dorpackiego. Na jej ostatniej stronie znajduje się fotografia i nota biograficzna Autora. Publikacja stanowi wspólną edycję Towarzystwa Naukowego i Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Wydana ją przy pomocy finansowej Komitetu Badań Naukowych. Jest ona cennym wkładem do dziejów nauki ze względu na oryginalność podjętego tematu. Niewątpliwie zainteresuje historyków nauki, a także historyków medycyny

Teresa Ostrowska
Warszawa

Joanna N i e z n a n o w s k a : *Obraz osiemnastowiecznej medycyny europejskiej w korespondencji rodziny Mozartów*. Warszawa 2004, Komitet Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk, 8°, 313 s., ilustr. Rozprawy z Dziejów Nauki i Techniki Tom 15.

Autorka książki od 1999 r. jest pracownikiem naukowym w Zakładzie Historii Medycyny i Etyki Lekarskiej Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie. Interesuje się specjalnie obrazem wiedzy i praktyki lekarskiej XVIII i XIX wieku w oczach ówczesnych pacjentów, ale również i muzyką klasyczną. Posiada wykształcenie medyczne i muzyczne, uczestniczy w chórach i jest dyrygentem. Stąd wynika wybór tematu pracy pisanej pod auspicjami profesora Tadeusza Brzezińskiego. Publikacja ta reprezentuje etnomedycynę i jako taka w polskim piśmiennictwie naukowym należy do przedsięwzięć pionierskich.

Autorka, aby ją napisać, musiała pokonać wiele trudności: 1) uzyskać dostęp do unikatowych dziś edycji korespondencji rodziny Mozartów, 2) dokonać przekładu na język polski „medycznych” fragmentów listów pisanych w południowoniemieckiej gwarze lub w salzburskim dialekcie, których odszyfrowanie sprawia kłopot rodowitym Niemcom, 3) skorygować uzyskane informacje na podstawie dawnych dzieł medycznych i lekospisów obowiązujących na terenach, na których przebywali Mozartowie (Austria, Niemcy, Francja, Anglia, Włochy, Holandia, Morawy, 4) przeprowadzić analizę tych informacji z punktu widzenia dzisiejszej wiedzy lekarskiej. Ponadto podjęła również ryzyko postawienia

rozpoznania opisanych chorób zgodnie z dzisiejszym stanem wiedzy niejednokrotnie polemizując z opinią innych badaczy. Wykazała zatem umiejętność eksploracji, dobrą znajomość obcych języków, medycyny ówczesnej, medycyny współczesnej, a także farmakologii, botaniki i chemii. Narrację prowadziła w pierwszej osobie, dzięki temu jej oryginalnego wkładu nie sposób przeoczyć.

Autorka przestudiowała prawie półtora tysiąca pozycji wchodzących w skład krytycznego wydania korespondencji i notatek Mozartów. W około 300 z nich znalazła istotne informacje medyczne. Dotyczyły one zdrowia, chorób i leczenia Mozartów seniorów tj. Marii Anny i Leopolda, ich dzieci: Nannerl i Wolfganga Amadeusza, pierworodnego syna Nannerl: Leopoldka oraz kręgu ich znajomych. Wśród objawów i stanów chorobowych wymienionych w korespondencji Autorka podaje w cudzysłowach (tutaj je opuściliśmy – przyp. T.O.): silną alterację, fantazjowanie, majaczenie, melancholię, ciężkie myśli, chorobę duszy, przesuszenie mózgu, dziwne zawroty głowy, szumy i świsty w głowie, reumatyczny ból głowy, konwulsje, napięcie w członkach, nieprawidłowy puls, febrę w pulsie, powolną febrę, gorącą febrę, febrę reumatyczną, febrę gnilną, niewielką febrę, wewnętrzne rozgrzanie, zbytne rozgrzanie krwi, gorącą krew, wzburzenie krwi, kaszel, ciężki katar, katar piersiowy, niepokój w piersiach, bóle piersiowe, depozyt w płucach, ucisk w płucach, brzydką plwocinę, cuchnącą plwocinę, przeziębienie, reumatyzm, gorączkę gardlaną, suchą gorączkę, spazmy dusznicowe, gęste zaśluzowanie, zastój śluzu, żółtą skórę, kataralną wysypkę, potworną kolkę, wiatry, zaczopowanie śledziony, niewielkie zwarzone ekskrementy, dolegliwości maciczne, bardzo zimną rękę i dłoń.

O tym wszystkim traktuje część I monografii.

Część II monografii dotyczy metod i środków terapii wymienionych w korespondencji rodziny Mozartów. Dowiadujemy się o tym, kto ich leczył i o tym, że Leopold senior bardzo dbał o zdrowie swoje i swojej rodziny, a stosunku do lekarzy był bardzo wymagający; o stosowanej przez Mozartów diecie w celach profilaktycznych i leczniczych; o leczeniu upustami krwi – profilaktycznym (rutynowym) i terapeutycznym; wreszcie o leczeniu farmakologicznym.

W korespondencji rodziny Mozartów Autorka znalazła nazwy 107 środków leczniczych nie licząc tych, które zaliczyła do składników leczniczej diety. Wśród nich było 51 prostych leków roślinnych, 6 prostych leków pochodzenia zwierzęcego, 10 prostych leków pochodzenia mineralnego lub chemicznego, 23 leków złożonych i 17 leków o nieustalonym składzie. Obecnie zastosowanie mają jedynie niektóre z owych prostych leków roślinnych. Są to: rzewień, dziki bez czarny, olejki migdałowy, podbiał, lukrecja, cytryna, chaber bławatek, dziegieć brzozowy, kora chinowa, melisa, mirra, łopian, prawoślaz, mak polny, rumianek, mięta pieprzowa, perz, cykorja, tamaryndowiec, kora cynamonowa, gałka muszkatołowa, cebulica morska, oman wielki i kamfora.

Autorka szczegółowo omawia leki wymienione w analizowanej korespondencji, ówczesne poglądy na wskazania do ich stosowania i dzisiejszy stan wiedzy dotyczący ich. Załącza 10 reprodukcji kopii listów Leopolda seniora wskazujących skalę trudności, z jakimi musiała się borykać przy ich odszyfrowywaniu.

W *Zakończeniu* Autorka stwierdza, że salzburscy znajomi Mozartów, podobnie jak i oni sami pojmowali zdrowie i chorobę oraz podobnie się leczyli; że znaczna część zaleceń medycznych stosowanych przez Mozartów pochodziła od lekarzy, i że podobną terapię zalecały ówczesne podręczniki medyczne, skąd wnioskuję, że poglądy Mozartów odpowiadały ówczesnej medycynie „oficjalnej”; na koniec stwierdza, że sceptycyzm terapeutyczny lokalizowany zazwyczaj w połowie XIX wieku, w Austrii i Niemczech był wynikiem powolnej ewolucji zapoczątkowanej w połowie XVIII wieku, a nie gwałtownej rewolucji.

Praca jest dokładnie dokumentowana przypisami. *Bibliografia* obejmuje *Materiały źródłowe dotyczące rodziny Mozartów*, *Źródła porównawcze* (Lekospisy i inne źródła dotyczące farmacji, Monografie medyczne, Encyklopedie, słowniki, poradniki i wydawnictwa popularne, Współczesne opracowania dotyczące farmacji, Wybrane opracowania dotyczące rodziny Mozartów) – łącznie 94 pozycje w językach: polskim, niemieckim, łacińskim i angielskim.

Barwne ilustracje na kredowym papierze przedstawiające portrety Mozartów podnoszą wartość książki.

Niefortunnie Autorka opisując stan zdrowia Nannerl kilkakrotnie używa jej pierwszych metrykalnych imion: Maria Anna (s. 70, 78, 79, 81), na skutek czego można ją pomylić z jej matką noszącą te same imiona. Ale są to jedyne słowa krytyki, jakie się nasuwają.

Ogrom pracy, jaki Autorka włożyła w opracowanie monografii, budzi podziw. Publikacja ta zainteresuje historyków kultury, medycyny i farmacji oraz wielu patologów, farmakologów i farmaceutów. Estetyczny wygląd publikacji: zielona kartonowa okładka ozdobiona wizerunkiem W.A. Mozarta, a na końcu notka biograficzna z podobizną Autorki – niewątpliwie przyciągną uwagę potencjalnych Czytelników.

Teresa Ostrowska
Warszawa

A. G u r n e y : *Compass: A story of Exploration and Innovation*. W.W. Norton, New York, 2004. 320 s., rys., indeks.

Kompas przez stulecia był podstawowym przyrządem nawigacyjnym, prowadząc statki przez bezkresne oceany. Czy dzisiaj w dobie nawigacji satelitarnej i żyrokompasów jest nadal potrzebny? Odpowiedzią na to pytanie jest historia